

Journalistens navn: Bjørn Steinar Meyer

Hvor og når publisert: På Valdisholm Forlag i boka ”Mødre uten barn” oktober 2007.

Redaksjon og redaksjonsadresse/tlf:

Valdisholm Forlag
Kullebund
1890 Rakkestad

Smaalenenes Avis
Boks B
1801 Askim

Journalistens adresse/tlf:

Bjørn Steinar Meyer
mobil 90 150 105,
epostadresse: bjorn-steinar.meyer@smaalenene.no
Gamleveien 14
1850 Mysen
I 2007 nyhetsredaktør i Smaalenenes Avis, fra 2008 redaktør for debatt og kultur.

Innledning

På 1930-, 1940- og 1950-tallet oppsøkte gravide, ugifte kvinner fra hele landet private jordmødre som hadde spesialisert seg på å ta imot jenter og kvinner som var kommet ”i uløkka”. Barna ble adoptert bort umiddelbart etter fødselen. Mødrene fikk normalt ingen kontakt med barnet. Blant dem som ga kvinnene dette tilbudet var jordmor Magnhild Lunder (1903 – 1963) i Mysen. Hun var aktiv fra 1932 til 1957.

Det fantes flere slike jordmødre rundt om i landet, blant annet i Skien- og Porsgrunn-området, men også i Trøndelag og flere andre steder på Østlandet (Rømskog, Trøgstad, Hadeland, Østerdalen).

Dette har vært en ukjent kvinne- og adopsjonshistorie. Flere tusen norske barn ble, spesielt i løpet av 1940- og 50-tallet, adoptert bort. De har visst lite om hvorfor de endte som adopterte og hvordan dette skjedde. Ett formål med boka er å gi disse en historie, en bakgrunn.

Et annet formål var å fortelle historien om én av adopsjonsjordmødrene og sette hennes virksomhet inn i en nasjonal og historisk sammenheng.

Mitt viktigste formål var å fortelle kvinnenens historie, de som ble kalt Lunder-jentene, og som i all hemmelighet kom for å føde og gi bort barnet. Deres historie er ikke fortalt og ingen har noen sinne prøvd å finne ut hvorfor de gikk til et så drastisk skritt.

Noe av bakgrunnen for at jeg gikk løs på denne oppgaven, var at min tante Ingrid fødte sitt barn Cecilie i 1951 hos jordmor Lunder her i Mysen hvor jeg bor. Min kone har en nær slektning som er født i Mysen og adoptert til Odda. Dessuten har jeg bodd i

umiddelbar nærhet av jordmoras fødehjem i mange år. Dessuten; som far til fire jenter er jeg nok mer enn mange andre menn opptatt av kvinnehistorie.

Helt siden rundt 1977 har jeg sporadisk prøvd å finne ut av denne historien, hvorfor dette skjedde. Men i Eidsberg, hvor mange kjente i alle fall fliker av historien, var ingen av dem jeg kontaktet villige til å snakke om dette. Som ordfører Johan Volden som styrte kommunen i 27 år fram til 1979, og som kjente virksomheten godt, sa da jeg tok opp saken med ham: - Dette er en historie som bør glemmes. Det fører for mye vondt med seg å rippe opp i dette.

Til tross for min forholdsvis store nærhet til stoffet, har det altså vært vanskelig å finne noe konkret. Som redaksjonsleder har jeg også prøvd å sette journalister på saken, men vi har ikke nådd fram.

I oktober 2005 fikk jeg gjennom en kollega vite at skuespiller og dramatiker Christin Holm fra Horten (Tante Propell) var født i Mysen. Som adoptert ville hun vite mer om bakgrunnen sin, hvor hun kom fra, omstendigheter rundt fødselen m.m. Jeg inviterte henne til Mysen og vi var oppom for å se på stedet hvor hun ble født. Det ble et sterkt møte.

I november 2005 presenterte jeg hennes historie i Smaalenenes Avis. Jeg la til det lille jeg hadde klart å få av opplysninger, og intervjuet min kusine Cecilie (Løveid) om hennes kunnskap om saken. Også jordmoras yngste sønn bidro med noen opplysninger.

De tre sidene i Smaalenenes Avis bidro sterkt til at mye løsnet. Jeg fikk en rekke henvendelser fra adoptivbarn rundt om i landet, og noen av de som visste, kunne fortelle litt mer. Avisartikkelen bidro sterkt til å fjerne mange av tabuene rundt emnet.

Jeg hadde gjennom flere år prøvd å få forfattere til å ta for seg historien. De jeg snakket med hadde nok med egen prosjekter. Selv er jeg journalist, ikke forfatter, og anså dette som en for stor oppgave for meg.

2006 ble et tenkeår for meg. Jeg så at mennesker som kunne vite noe, døde eller gikk inn i demensens glemsel. Min mor døde i oktober dette året. Skulle denne historien skrives, så måtte det gjøres nå. I desember tok jeg så kontakt med Tore Stubberud i Valdisholm Forlag med tanke på en bok. Han reagerte umiddelbart og ba meg sette i gang. Min arbeidsgiver, redaktør Jarle Bentzen i Smaalenenes Avis, viste også umiddelbar interesse, og innvilget meg tre uker permisjon med lønn.

Jeg hadde altså en interessert forlegger, en positiv redaktør og litt tid. I tillegg hadde jeg gjennom det siste året skaffet meg flere kilder. 1. januar 2007 gjorde jeg de første intervjuene. I begynnelsen av oktober 2007 forelå boka. Bortsett fra i januar ble den skrevet på fritida, om morgenen før jobb, om kvelden, om nettene og i feriene. Jeg hadde full jobb som nyhetsredaktør i tillegg.

Metoder:

Å samle opplysninger til historien var å bedrive god gammeldags journalistikk.

1. **Jeg måtte snakke med folk:** Jentene som kom til Mysen arbeidet vanligvis på gårder rund i Eidsberg. Jeg måtte finne fram til disse gårdene og eldre beboere som kjente forholdene. Jeg kjenner kommunen godt gjennom 30 års virke her, men likevel var dette en formidabel oppgave fordi så få hadde snakket om Lunder-jentene. Men i via mange omveier fikk jeg kontakt med flere som ville snakke, som kjente jentene og som satt inne

med utrolig mye detaljkunnskap. Lunder-jentenes skjebner hadde gjort sterkt inntrykk på dem, og mye satt spikret i hukommelsen på flere.

Andre ville ikke snakke med meg, dette var rett og slett for vondt. Ikke å orke si noe understreket det tragiske ved denne adopsjons- og kvinnehistorien.

Til slutt hadde jeg en brukbar oversikt over hvilke gårder som hadde Lunder-jenter, hvordan jentene ble behandlet og hvordan de levde. Mange av de yngre kvinnene på gårdene den gangen på 1950-tallet kom i spesielt nær og god kontakt med Lunder-jentene, og kunne gi ekstra verdifulle bidrag.

For de aller fleste gjaldt for øvrig at de ville bidra anonymt. Selv om de følte at de ikke hadde noe å skamme seg over, så ønsket hver enkelt fred om sin person. Det har jeg respektert.

2. På besøk: Jeg kontaktet for øvrig naboer i området rundt fødestua og andre eldre i Mysen og Eidsberg. Mange kunne si litt, og alt jeg ble fortalt utgjorde etter hvert et møysommelig puslespill som jeg måtte sette sammen. Jeg var hele tiden interessert i alt som kunne gi opplysninger om Lunder-jentene, om jordmora og om forholdene i Mysen og Eidsberg ellers.

Jeg dro hjem til folk, jeg ringte rundt og traff jeg eldre eidsberginger i fruktdisken på Mega eller hvor det måtte være, så spurte jeg etter opplysninger. Folk var åpne og hyggelige, mange visste litt, svært få visste mye.

3. Hvordan fikk jordmora sine ”kunder”? Det visste tilsynelatende ingen. Slike tjenester som den fru Lunder ga, var kjent i kvinnemiljøet overalt. Men jeg mente hun må ha brukt andre metoder også. En person antydte at hun annonerte etter gravide jenter i lokalaviser. Jeg hadde ikke anledning til å reise land og strand og lese lokalaviser. Men til slutt var det en tidligere bondekone som fortalte at jordmora avertert i Alle Kvinners Blad.

Tilfeldigvis hadde kona skaffet til veie halvannet årgang med slike blader fra årene etter krigen. De lå på hytta i Skjeberg. Og der fant jeg ”min” jordmor og flere andre. I nesten hvert eneste blad etter krigen kunne man lese annonser om kvinner som ønsket adoptivforeldre, om par som ville adoptere, og adopsjonssakførere som etterlyste adoptivforeldre og tilbød gravide ”diskret opphold”, og jeg leste om jordmødre som lovet ”diskret opphold” og ”adopsjon ordnes”.

Også i kvinnebladet Urd fantes slike annonser. Det endte med at jeg i to omgangen oppsøkte Nasjonalbiblioteket hvor jeg gikk gjennom samtlige årganger av Alle Kvinners Blad. Både artikler og annonser ga verdifulle faktabidrag til boka. At bladets Klara Klok innimellom tok opp spørsmål fra kvinner som hadde gitt bort barnet, hjalp også.

Også andre aviser og blader hadde slike annonser, alt fra Indre Akershus Blad til Aftenposten. Under krigen og i etterkrigsårene var det et stort marked for adopsjon. Det var i dette markedet Lunder-jentene og jordmora på Mysen befant seg.

4. Hvem kom til Mysen og hvor omfattende var virksomheten? Som journalist hadde jeg ingen innsynsrett i fødselsprotokoller. Heldigvis var kirkekontoret i Eidsberg ualminnelig hjelpsom. Der fikk jeg statistikk for hvor mange barn jordmora tok imot fra 1932 til 1957, år for år. Og jeg fikk ut hvor kvinnene kom fra, hvilke yrke de og barnefedrene hadde etc. Gjennom samarbeidet med kirkekontoret fikk jeg også ut hvor stor del av

kvinnene som adopterte bort barnet. To av tre gjorde det. Tallmaterialet ga meg enda mer konkret kunnskap som bekreftet det som var meg fortalt om Lunder-jentene av kilder i Mysen og Eidsberg.

Jeg var også i kontakt med Ellinor Young ved høyskolen i Telemark som hadde laget en oppgave om jordmødre i Telemark. Mye av materialet hun la fram, stemte overens med mitt.

På nasjonalt plan fantes ingen god adopsjonsoversikt fra denne 40- og 50-tallet (eller tidligere). Heldigvis hadde leksikon fra den tiden en viss peiling. Rundt 1000 barn, kanskje flere ble årlig adoptert i Norge på denne tiden (Gyldendal). Kanskje halvparten av disse adopsjonene kan ha vært spedbarnsadopsjoner. Grovt regnet kan det dreie seg om rundt 7500 barn i alt, kanskje flere.

5. Hvordan få tak i Lunder-jenter? Dette var den vanskeligste oppgaven. Min tante Ingrid var død for flere år siden, andre som jeg visste om, ville ikke fortelle eller de nektet for at fødselen hadde funnet sted eller at de kjente jordmor Lunder. De orket rett og slett ikke. Heldigvis hadde flere av dem fortalt litt til sine biologiske barn som hadde funnet mor igjen. Sammen med noe skriftlig materiale, spesielt fra Alle Kvinners Blad, og alle historiene fra eldre folk i Eidsberg, fikk jeg likevel en god oversikt over deres liv. Det var skammen og nøden som drev dem. Og foreldre og kjærester som forlangte at de skulle føde i hemmelighet og gi bort barnet. Andre gjorde dette ”frivillig”, spesielt fordi de ikke skulle bringe skam over seg selv, barnet og foreldrene. Og fordi de ikke ville klare seg økonomisk.

6. De adopterte: Etter artikkelen i Smaalenenes Avis i november 2005 fikk jeg kontakt med adoptivbarn født i Mysen over hele landet. Disse har bidratt sterkt både med egne historier og med skriftlig materiale som brev fra biologisk mor, adopsjonspapirer fra den gangen etc. Det ble reiser både til Vestlandet, Vestfold, Hallingdal, Trøndelag, København og andre steder for å samle inn disse historiene og papirene. Heller ikke de visste så mye om det som skjedde i Mysen eller om deres kjødelige mor, men sammenholdt med alle opplysningene jeg fikk på andre måter, ga det verdifull informasjon og sterke historier.

7. Jordmor Lunder – hvem var hun? Jordmoras sønn, Thor K. Lunder (72), samarbeidet med meg gjennom hele prosjektet. Hans yngre bror ville ikke ha noe med boka å gjøre. Thor K. ga meg viktige historier og et lite glimt inn i hvem mora kunne være. Men hun var en lukket person. Spesielt var hun lukket om sin private jordmorvirksomhet. Thor K.s bidrag måtte hele tiden sammenholdes med alle andre opplysninger for å gi et bilde av hvem mora var og hvordan hun drev. Thor K. ga for øvrig opplysninger om en rekke kilder som han mente kunne bidra. Noen visste litt, andre enda mindre, og igjen ble det å sammenholde opplysninger.

Jeg fikk etter hvert et bra bilde av hvem jordmora var. ”Problemet” var bare at så mange hadde et negativt inntrykk av henne. I boka ville det derfor være lett å ”demonisere” henne. Målet ble selvsagt å gi et så balansert inntrykk av henne som mulig, var en stor utfordring.

8. Adopsjonsvirksomheten på denne tiden: Jeg måtte sette meg inn i adopsjonsloven fra den første kom i 1917, via endringene, spesielt midt på 1930-tallet og på 50-tallet og opp til i dag. Fra 1. januar 1954 ble det forbudt å drive privat adopsjonsformidling, noe som fikk store konsekvenser for adopsjonsjordmødrene og -sakførerene. Bakgrunnen for forbudet, gjennomføringen og konsekvensene er grundig dokumentert. Jeg var en rekke ganger, både skriftlig og muntlig, i kontakt med landets kanskje fremste ekspert på familie- og adopsjonsrett, Knut R. Steenberg, og brukte hans og bok om adopsjonsrett og –historie. Han ga verdifulle bidrag.

Jeg besøkte også Oslo bys arkiv og Riksarkivet hvor jeg fikk tak i hittil ukjente dokumenter om adopsjonsvirksomheten på denne tiden. Blant annet brevet fra helsedirektør Karl Evang hvor han skriver at jordmor Lunder har å gi seg med virksomheten fra 1. september 1957. Jeg vikk også tak i ukjent dokumentasjon på hvordan Oslo helseråds adopsjonskontor drev sin virksomhet, og kunne sette dette opp mot hvordan de private jordmødrene drev. Forskjellen var enorm.

Annen skriftlig dokumentasjon, som Gerd Hagens ”Barnevernets historie” og aktuelle dokumenter jeg fikk tilsendt fra Oslo bys arkiv og Riksarkivet, gjorde meg i stand til å sette jordmor Lunders virksomhet inn i en nasjonal sammenheng og slik allmenngjøre historien. Det dreier seg ikke lenger om en lokal jordmor i Mysen, men om en jordmor som er representant for en nasjonal historie.

Jordmora på Mysen samarbeidet noe med adopsjonssakfører Lars Sande i Skien. Han på sin side samarbeidet med lokale jordmødre som Gunda Lyngaas, som drev en enda større virksomhet enn Magnhild Lunder.

9. Lokalhistorie og lokale aviser: Gjennom mange år i området har jeg bra lokalhistorisk kunnskap. Viktige bidrag ellers var Smaalenenes Avis fra 1940- og 50-tallet, Mysen-leksikonet som omtaler tusenvis av Mysen-borgere, gårdshistoriebøker og annen lokalhistorie. Jeg har også brukt en del jernbanehistorie, skipshistorie (Fred. Olsen) og lest flere hovedoppgaver om aktuell norsk historie. Leksikon fra 1900 og fram til rundt 1970 har også vært nyttige.

10. Metode: Jeg valgte tidlig i prosessen å bruke en slags sjangerblanding. I flere kapitler holder jeg meg strengt til fakta som jeg diskuterer og begrunner. I andre går jeg inn i historien på en nærmest skjønnlitterær måte.

Den første metoden ble valgt fordi dette er en historie virkelighet som skal dokumenteres ved hjelp av rene fakta, ren dokumentasjon.

Den andre metoden ble valgt for helt konkret å vise spesielt hvordan Lunde-jentene opplevde oppholdet i Mysen, og for å få fram hvem de var. Flere av jentene fikk jeg gjennom flere kilder etter hvert god kjennskap til. Ved å gjøre dette på en skjønnlitterær måte har jeg prøvd å gi dem liv, samtidig som jeg tror dette er en fortellermåte som gir et enda bedre innblikk i hva som skjedde enn hva jeg kunne fått fram ved bare å bruke tørre fakta.

Kanskje er denne ”skjønnlitterære” formen lite akseptabel som journalistisk sjanger for mange. Jeg har brukt den for å levendegjøre et vanskelig, tungt og til tider trist stoff. Jeg tror dette også er en måte å vise at Lunder-jentene ikke var verre og mer løsaktige enn deres medsøstre. De fleste var skikkelige jenter og kvinner som var mer uheldig enn

andre. Den skjønnlitterære metoden kan brukes til å understreke det journalistiske innholdet.

11: Skriveprosessen. Målet var å få boka ferdig til 1. september, 50-årsdagen for da jordmora måtte slutte. Det ble et særdeles hektisk år og jeg har lagt ned ca 1400 timer. Jeg skrev ut hvert enkelt kapittel for seg. Sette dem sammen ville jeg gjøre til slutt. Forlegger Tore Stubberud kom med råd og innspill, spesielt på slutten av arbeidet. Da jeg var ferdig, hadde jeg en bok på 450 sider. Jeg måtte korte ned til under 300, slå sammen kapitler, fjerne flere biter og være enda tydeligere, spesielt i faktakapitlene. Og jeg måtte sette det hele sammen til en naturlig helhet.

Etter forordet var det nødvendig for meg raskt å presentere det historiske bakteppet som gjorde at disse kvinnene ble "Mødre uten barn". Deretter ville jeg nærme meg Mysen utenfra, ved å fortelle Narvik-kvinnen Lill-Else historie, fra hun dro hjemmefra til hun reiste tilbake. Siden hun bodde på samme gård som Frøken Nordland, var det naturlig å flette deres historier sammen, om hvordan to ulike kvinner taklet det å bo og arbeidet på en gård i hemmelighet, føde i hemmelighet og så gi bort barnet.

Deretter gikk jeg inn i Lunder-jentenes historie, og har prøvd nøye å diskutere skammen, nøden, hva de måtte betale og andre forhold.

Så presenterer jeg jordmora, navet hele dette hjulet spinner rundt. Det gjør jeg for det meste gjennom episoder og fortellinger, men også gjennom en del skriftlig dokumentasjon, det lille som finnes.

Deretter følger tante Ingrids historie, historien om Anna fra Haugesund, om Lunder-jenta som ville ha barnet tilbake etc. Gjennom ungjenta Siris som i 1977 reiste bort for å føde i skjul og gi bort barnet, har jeg prøvd å dra en link til vår enda nærmere historie.

I "Den genetiske linken" forteller jeg Odd Arne Løynings historie, om det å være adoptivbarn i et godt hjem, ha masse nær "slekt", men likevel mangle den genetiske linken. Her kjenner mange adoptivbarn seg igjen.

I "Kampen mot adopsjonsjordmødrene" forklarer jeg utviklingen på 1940- og 50-tallet da adopsjonen skjedde nesten vilkårløst til den kom inn i mer ordnede former. Også utviklingen av lovverket og hvilke konsekvenser det fikk, går jeg nøye gjennom. Dette er heller ikke gjort tidligere.

Det ville være naturlig å avslutte boka med mded kapittelet om da jordmor Lunder ble drept. Men for meg var det uaktuelt, jeg ønsket en god avslutning. Tross alt har mange, trolig de fleste, adopsjonshistoriene endt godt. Jeg skrev derfor, nærmest i en fri verseform, "Takk mor, takk for at du fødte meg og ga meg bort..." og la ordene i Christin Holms munn.

12. Spesielle erfaringer: Min kanskje viktigste journalistiske erfaring er at når man først tar opp et tabubelagt tema og skriver om det, som jeg gjorde i Smaalenenes Avis i november 2005, så fjerner man tabuet. Man kan snakke om disse forholdene som har lagt og verket. Oppslaget gjorde det mulig å få fram denne ukjente kvinne- og adopsjonshistorien.

Når først tabuet var fjernet, møtte jeg nesten utelukkende positive mennesker som bidro etter evne, enten det var kvinnen i aldersboligen, mannen på gården, byråkraten i departementet eller arkivaren i det store arkivet. Det var som om alle skjønnte at jeg holdt på med noe viktig og ville bidra.

Å få tak i skriftlig materiale var vanskelig, og – naturlig nok – spesielt før jeg visste hvor jeg skulle lete. Men det fantes forholdsvis lite materiale som ikke var taushetsbelagt langt inn i fremtiden. Mye av det jeg fikk tak i har ikke vært kjent tidligere.

Noe vi journalister kanskje gjør for lite er å snakke med folk, hente opplysninger hos dem som har erfaring – og kunnskap. Jeg har intervjuet og snakket med mellom 70 og 80 mennesker som har gitt meg opplysninger som jeg har kunnet bruke. Den store utfordringen har vært å sammenholde opplysningene og skille ut det som er erindringsforskyving gjennom mer enn et halvt århundre fra det som er sant.

En annen viktig erfaring er alle reaksjonene jeg har fått fra adoptivbarn etter bokutgivelsen. De har fått en historie, en fortid og en forklaring de har savnet.

13. Tilblivelsen: ”Mødre uten barn” kunne ikke vært skrevet i denne grundige formen før artikkelen i Smaalenenes Avis i 2005. Da var emnet fortsatt for tabubelagt. Avisartikkelen åpnet for boka. Boka kunne heller ikke vært skrevet nå i 2008. Flere av mine viktigste kilder har bare i løpet av det siste året gått bort, andre er blitt demente. Skulle jeg gjort dette arbeidet i år, ville det blitt en fattigere bok.

Mysen 20. januar

Bjørn Steinar Meyer